

УДК 327

ЧИННИК США В РОСІЙСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ**Бут С. А.**

Аспірант кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор Дорошко М. С.

Анотація. *Перебалансування сил на міжнародній арені внаслідок закінчення біполярної епохи зумовили кардинальні зрушення у російсько-китайських взаєминах. Перетворення США на єдину глобальну надпотугу на початку останнього десятиліття ХХ століття та прагнення цієї держави закріпити статус-кво підштовхнуло російське та китайське керівництво до більш тіснішої співпраці та проголошення двосторонніх взаємин відносинами стратегічного партнерства.*

Про виняткову роль чинника США у розбудові російсько-китайських взаємин свідчить двостороння нормативно-договірна база, в якій наголошується на спільному баченні сторонами вектору трансформації світоустрою – в напрямку мультиполярності. Такий підхід відповідно демонструє несприйняття сторонами утримання світового лідерства за США. Зокрема, на практиці антиамериканський сегмент російсько-китайської взаємодії виявляється в спільних або схожих підходах Москви та Пекіну щодо низки питань регіонального характеру, співпраці в рамках міжнародних діалогових структур, проведенні спільних навчань, відмові від долара США у взаємних розрахунках.

Однак, кожна із сторін намагається використовувати двосторонню взаємодію в якості додаткового інструменту впливу у процесі розбудови відносин із США. Це прослідковується в актуальному загостренні відносин між Росією та США з приводу української проблематики. В цій ситуації Москва намагається продемонструвати наявність підтримки своїм діям з боку Китаю, роль якого в міжнародних все більше зростає. Втім, в цьому ракурсі Пекін демонструє досить оборезний підхід та намагається отримати практичні зиски від російсько-американського протистояння. У випадку із Російською Федерацією це, в першу чергу, проявляється в економічній сфері. Водночас очевидним є звуження російських можливостей для маневрування в рамках геополітичного трикутника «Росія–Китай–США», що відповідно сприяє зростанню асиметричності у взаєминах між Москвою та Пекіном.

Ключові слова: РФ, КНР, США, російсько-китайські відносини, «американський фактор».

Постановка проблеми. Зміна геополітичного ландшафту внаслідок розпаду соціалістичного табору та припинення біполярного протистояння в значній мірі відобразилась на розвитку взаємин між Китайською Народною Республікою (КНР) та створеною на уламках Радянського Союзу Російською Федерацією (РФ). Наразі російсько-китайські відносини характеризуються динамічним діалогом в багатьох сферах міждержавної взаємодії, який відповідно до підписаних між сторонами двосторонніх міжнародно-правових актів визначається як «відносини стратегічної взаємодії та партнерства». Такого роду активізація співробітництва між РФ та КНР була зумовлена низкою факторів, серед яких одну із ключових ролей відіграли і продовжують здійснювати вагомий вплив зовнішньополітичні

кроки США, здійснені як в глобальному та регіональному вимірах, так і в ракурсі двосторонніх російсько-американських та сіно-американських відносин. Враховуючи також той факт, що Росія, Китай та США виступають центрами сили в світовій політиці та від наслідків балансування між якими в значній мірі залежить характер трансформації сучасної системи міжнародних відносин, виникає об'єктивна потреба в аналізі ролі чинника США в розбудові російсько-китайських взаємин, що дозволить предметніше зрозуміти як сутність стратегічного партнерства між Москвою та Пекіном, так і спрогнозувати можливі шляхи розвитку міжнародного порядку.

Мета статті – полягає у визначенні ролі США у розбудові відносин стратегічного партнерства між Росією та Китаєм в постбіполярний період.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З огляду на реальний потенціал впливу російсько-китайської взаємодії на сучасну систему міжнародних відносин, цей процес перманентно виступає об'єктом наукових досліджень значної кількості вчених.

Серед робіт, спрямованих на вивчення взаємовідносин між РФ, КНР і США, слід відмітити дослідження російського науковця М. Подуббної [18], а також китайських аналітиків Лі Цзинзе [2] та Дао Сюя [17].

Водночас для даного дослідження цінність становлять аналітичні розвідки таких вчених як Р. Сирінський [4] М. Лаумулін [6], А. Фаркас [9], Мінсін Пей [17], О. Лукін [20], двосторонні міжнародно-правові акти, підписані між РФ та КНР [1; 3], а також публікації офіційного органу Центрального комітету Комуністичної партії Китаю «Женьмінь Жибао» («*Rénmín Ribào*») [12; 15; 19].

Основні результати дослідження. Аналіз основних моментів впливу чинника США на постбіполярний етап розбудови відносин між Росією та Китаєм слід розпочати із розгляду геополітичної ситуації, в якій опинилися Москва та Пекін на зламі 1980-90-х рр.

Прихід до влади М. Горбачова в 1985 р. та проголошення курсу «нового політичного мислення» та «перебудови» стало сигналом поразки Радянського Союзу в біполярному протиборстві, яке логічно завершилося в 1991 р. колапсом цього державного утворення.

На відміну від СРСР керівництву комуністичного Китаю вдалося втримати владу в своїх руках, хоча і шляхом кровопролиття. Так, в 1989 р. на площі Тяньаньмень в Пекіні відбувся збройний розгін студентських протестів. Це викликало увагу з боку західних держав щодо проблем забезпечення прав людини в Піднебесній та спровокувало запровадження з боку США та країн ЄС санкцій науково-технічного, культурного, фінансового характеру, а також згортання програм співпраці в інших важливих напрямків взаємодії, в тому числі військово-технічному. Втім, з одного боку, цей факт можна дійсно розглядати як прояв практичних кроків західних держав в ракурсі забезпечення дотримання прав людини членами міжнародного співтовариства та попередження використання силових методів у розв'язанні внутрішньополітичних проблем безпосередньо керівництвом КНР, а з іншого, це була демонстрація нещодавніми «союзниками» в протистоянні із СРСР про небажання бачити на геополітичній карті світу країну, хоча із сегментами ринкових відносин, проте все ж таки соціалістичного спрямування. Зрозуміло, що такий стан речей не міг не наштовхнути Комуністичну партію Китаю (КПК) на думку про необхідність зміцнення власних позицій у суспільстві та пошуку нових політичних партнерів на міжнародній арені.

В новоутвореній Російській Федерації першопочатково влада зосереджується в руках ліберальних кіл, чим і пояснюється реалізація прозахідного зовнішньополітичного курсу в 1992-1993 роках. Однак паралельно відбувається процес нормалізації відносин між Росією та Китаєм (в 1992 р. була підписана Спільна декларація про основи взаємовідносин Російської Федерації та Китайської Народної Республіки, відповідно до якої взаємодія

між двома країнами була визначена як «відносини між дружніми державами») та активізація співпраці в економічній та військово-технічній сферах. Важливо згадати, що вже в 1992 р. році президент РФ Б. Єльцин в своєму декреті відкидає можливість встановлення офіційних відносин із Тайванем (Республіка Китай), що вочевидь демонструвало російську підтримку позицій КНР в досить «чуттєвому» для неї питанні.

В подальшому відбулася досить швидка трансформація оцінки сторонами рівня двосторонніх взаємин: в 1994 – відносини були визначені як конструктивне партнерство, що демонструє добросусідство та вигідну співпрацю, а Пекінська декларація 1996 р. зафіксувала встановлення між Росією та Китаєм відносин рівноправного партнерства, спрямованого на стратегічну взаємодію в XXI столітті [1].

Характерно, що таке зміцнення білатеральних відносин вочевидь було зумовлено особливостями російсько-американських та китайсько-американських відносин. Так, зокрема, 1993-1994 роки характеризувалися загостренням протиріч між РФ та США, спричинених політикою розширення НАТО на схід (Північноатлантичний альянс за ініціативою США офіційно проголосив намір про включення до свого складу країн Східної Європи в 1993). Даний крок відповідно був розцінений Москвою як спробу «виштовхнути Росію із Європи» та в якості загрози національній безпеці [2].

Політика США на теренах Радянського Союзу відмічалася спрямованістю на протидію відновленню російського впливу в даному регіоні. Крім того, між РФ та США загострилися суперечності щодо Перської затоки та інших міжнародних питань.

Не дивлячись на відновлення китайсько-американського діалогу в різних сферах та активний розвиток двосторонніх торговельно-економічних взаємин, міждержавні інтеракції КНР–США також характеризувалися наявністю ряду гострих конфронтаційних моментів, зокрема, відбулася ескалація напруженості стосовно «тайванського питання» (Тайванська «ракетна криза» в 1995-1996 рр.), що загрожувало виникненням прямого збройного конфлікту між цими державами. Водночас китайське керівництво вважало, що адміністрація американського президента Б. Клінтона продовжує проводити по відношенню до КНР політику «вестернізації» та «розділення» [2]. Це, звісно, виступило суттєвим імпульсом для Піднебесної в напрямку зміцнення співпраці із Росією.

Варто зауважити, що протидія США має історичне підґрунтя, яке мало місце в 50-х рр. ХХ століття, коли КНР та СРСР на основі ідеологічної спільності спільним фронтом проти Вашингтона та його союзників. Кульмінацією цього процесу була спільна участь Москви та Пекіна в Корейській війні 1950-1953 рр. на боці північнокорейського комуністичного режиму проти південно-корейської армії, яку підтримували США та їх союзники.

В подальшому в 1997 році РФ та Китай підписують Спільну декларацію щодо багатопольярного світу та формування нового міжнародного порядку, в якій сторонами був зафіксований намір сприяти розбудові багатопольярного світу та нового міжнародного порядку на основі дотримання принципів невтручання у внутрішні справи, поваги до суверенітету та територіальної цілісності, підвищення ролі ООН у міжнародних відносинах [3].

Такі задекларовані спільні інтенції сторін в ракурсі трансформації структури системи міжнародних відносин, де домінуючою роль відіграють США є яскравим свідченням того, що «американський фактор» виступає одним із основних стовпів зміцнення російсько-китайських відносин. Більш того, мультипольярність, тобто усунення США від глобального лідерства, є одним із ключових понять зовнішньої політики як РФ, так і Китаю, а співпраця в цьому напрямку являє собою одну з найбільш стабільних констант двосторонніх взаємин в постбіполярний період.

Однак необхідно відзначити, що задекларована глобальна мета для кожної із сторін має дещо своє бачення. Якщо для Росії багатополярний світ – необхідність, що впливає з ослаблення зовнішньополітичної ролі Радянського Союзу і зникнення цієї наддержави, то для Пекіна – очевидно, перехідний період до появи «другої» наддержави, тобто самого Китаю [4].

Москва та Пекін розуміють негативні для себе геополітичні наслідки активного курсу США, спрямованого на зміцнення своїх позицій та одополюсності шляхом просування ліберальних цінностей та ринкової економіки, насадження лояльних до себе режимів, в якому час від часу виокриваються силові методи, що, зокрема, мало місце в процесі фрагментації Югославії та усунування авторитарних режимів в низці держав (операція в Іраку 2003 року та в Лівії 2011 року). Цим і пояснюється спільність підходів РФ та Китаю як до вирішення збройного конфлікту в Сирії, так і в ракурсі «корейського» та «іранського» питань. Відтак, обидві держави шляхом зміцнення міждержавної співпраці із опозиційними Вашингтону режимами, надання їм політичної підтримки на міжнародній арені, використання права вето в Раді Безпеки ООН протидіють намірам США закріпити за собою лідируючу роль у світовій політиці.

Інший вектор протистояння утвердженню однополярності на чолі із США проявляється у взаємодії Росії та Піднебесної в рамках міжнародних організацій. В глобальному вимірі обидві держави входять до діалогової структури БРІКС (Бразилія–Росія–Індія–Китай–Південно-Африканська Республіка), на держав-членів якої припадає 25% світового валового внутрішнього продукту (ВВП), 18% міжнародної торгівлі та 45% населення планети Земля [5]. Діалогова структура БРІКС являє собою новий, набуваючий ваги діалоговий механізм координації позицій та дій найпотужніших країн з економікою, що розвивається, та водночас є одним із інструментів побудови мультиполярного світу, перехід до якого автоматично означатиме втрату США лідируючої ролі в міжнародних відносинах.

Менш важливу роль відіграє діалогова структура РІК (Росія–Індія–Китай), що отримала інституційне оформлення в 2001-2002 рр. та є свого роду першоосновою для БРІКС, цементуючим елементом якої стала, на думку експертів, знову ж таки, антизахідна позиція сторін. В рамках РІК країни-учасниці здійснюють координацію зусиль в більш широких форматах як «Велика двадцятка», БРІКС, обговорюють питання регіональної проблематики.

В регіональному вимірі слід виділити Шанхайську організацію співробітництва, яка була заснована в 2001 р. Статус постійних членів в цій організації, окрім Росії та Китаю мають всі, за винятком Туркменістану, пострадянські центральноазійські республіки. Крім того, в ШОС функціонують такі формати взаємодії як країни-спостерігачі та партнери по діалогу, серед учасників яких необхідно відміти Індію, Пакистан, Іран, Туреччину.

З огляду на економічний та військовий потенціал провідні ролі в цій міжнародній інституції належать саме РФ та КНР, які відповідно визначають порядок денний її діяльності. Якщо враховувати той факт, що в 1997 р. керівництво США оголосило територію Центрально Азії (ЦА) та Каспійського моря «зоною життєво важливих інтересів» [6] та надалі шляхом розбудови двосторонніх відносин із країнами регіону прагнуть зміцнити тут свій вплив, то стає очевидно, що для Москви та Пекіну ШОС виступає в ролі механізму втягування центральноазійських держав до орбіти власних геополітичних інтересів та перешкоджання посиленню американських позицій в регіоні.

Одним із ключових напрямків кооперації в рамках ШОС є військове співробітництво, в ході якого на регулярній основі, починаючи з 2005 р., відбуваються спільні військові на-

вчання «Мирна місія». Характерно, що для проведення цих маневрів «левоу частку» військового персоналу та техніки надають РФ та Піднебесна. І хоча на офіційному рівні декларується неспрямованість даних військових навчань порти третіх сторін, значна кількість західних експертів вбачає в них загрозу американським інтересам та прогнозує можливість виникнення в подальшому на базі ШОС військового союзу на чолі з Росією та КНР.

В даному ракурсі варто зауважити, що при аналізі офіційних документів РФ та Китаю, дійсно можна побачити антиамериканський відтінок. Наприклад, у Військовій доктрині РФ 2010 р., в якості зовнішньої загрози воєнного характеру визначається прагнення НАТО наділити свій силовий потенціал глобальними функціями, розширення цього військового блоку до кордонів Росії [7]. Така позиція щодо НАТО, організації, яка виступає одним із інструментів проєкції глобального лідерства США є свідчення розгляду, в першу чергу, Вашингтона як гіпотетичного військового супротивника. В той же час в «Білій книзі» по національній обороні КНР 2013 р. – головному відкритому документі, що стосується військової стратегії країни (видається з 1998 р.), в переліку загроз присутнє наступне формулювання – «деяка країна», що посилює присутність в азійсько-тихоокеанських військових союзах та загострює цілеспрямовано в АТР ситуацію. Зрозуміло, що під категорію «деякої країни» у китайському випадку теж слід розуміти саме США [8].

До вищезазначеного варто додати наступні моменти спільної протидії США з боку РФ та КНР, на яких наголошують китайський експерти:

1. одностайне засудження сприяння ззовні терористичним рухам;
2. категоричні заперечності проти наміру США порушити Договір про обмеження систем протракетної оборони (ПРО) 1972 року і створити національну систему ПРО, а також проти створення в Азії регіональної системи ПРО, яка буде включати в себе Тайвань.

Окрім цього, наразі реалізуються:

- 1) відмова від долара США у взаєморозрахунках, що вочевидь спрямовано на зменшення можливостей впливу США у світовій економіці;
- 2) співпраці стосовно будівництва в Нікарагуа канала-конкурента Панського каналу, що з'єднає Атлантичний та Тихий океани та перебуває під контролем Вашингтона [9].

Заслуговує на увагу також те, що Росія та Піднебесна офіційно декларують підтримку один одного щодо внутрішньої територіальної проблематики: Пекін розглядає конфлікт в Чечні суто внутрішнім питанням РФ, а Москва, зі свого боку, вважає Тибет, Сіньцзян та Тайвань невід'ємними частинами КНР. Відмітимо, що згадана проблематика є об'єктом критики обох держав з боку США, а тому взаємна політична підтримки в цьому ракурсі виступає ще одним вектором протидії можливим акціям Вашингтона, зокрема в напрямку спроб дестабізації внутрішньополітичної ситуації.

На думку автора, в світлі подій сьогодення «американський фактор» продовжує відігравати стимулюючу роль для розбудови російсько-китайських взаємин. Це, зокрема, стосується актуальної проблематики територіальної цілісності України, в рамках якої відбувається ескалація суперечностей між РФ та США, які наполягають на виведенні російських військ з Донбасу та погрожують посиленням міжнародної ізоляції Москви. Логічною тут видається заява російського міністра закордонних справ С. Лаврова, що актуальні російсько-американські відносини «досягли свого дна» та те, що їх можна назвати «холодною війною» [10].

Втім, анексія Криму та ведення неоголошеної війни у східних регіонах України викликали досить обережну офіційну реакцію Піднебесної, в якій основний акцент був зосереджений на необхідності вирішення кризового положення виключно мирними засобами, посиляючись на дотримання одного із ключових принципів зовнішньої полі-

тики – невтручання у внутрішні справи. Проте водночас китайське керівництво продемонструвало низку «завуальованих» кроків підтримки дій Росії щодо України:

- китайський лідер Сі Цзіньпін був присутнім на відкритті олімпійських ігор в Сочі на фоні неофіційного бойкоту цього заходу західними лідерами;
- КНР виступає єдиною великою державою, що не висловила критики стосовно дій РФ та, більш того, засудила застосування санкцій проти Москви;
- Китай утримався при голосуванні в Раді Безпеки (РБ) ООН стосовно запрованої США резолюції щодо кримського питання, за прийняття якої висловилися всі члени РБ, за винятком Росії;
- Пекін фактично подав «руку порятунку» РФ, підписавши угоду довгострокового імпорту російського газу.

Тут варто згадати про наступну критику політики США, що була висвітленої в статті одного з провідних китайських англомовних видань «Global Times»: «стратегія Вашингтона полягає в утвердженні гегемонії США та Заходу, розпаді БРІКС та введенні норм західного світопорядку, а якщо потрібно – силою. А виключення Росії із «Великої вісімки» виступає черговим цьому свідченням» [11]. Ще в одній статті центрального органу КПК – «Женьмінь Жибао» стверджується, що «в умовах коли Україна накрита духом Холодної війни... стратегічне зближення Росії та Китаю перетворюється на якір світової стабільності» [12]. Враховуючи наявний високий рівень цензури засобів масової інформації (ЗМІ) в КНР, така думка в одній із ключових, відкритих для усього світового співтовариства, китайських газет не може бути висвітленої без погодження із керівництвом держави, а тому вочевидь відповідає реальній позиції керівництва Піднебесної щодо ситуації в Україні.

З іншого боку, окрім загострення протиріч між РФ та США на тлі українського питання, відбувається ускладнення сіно-американських взаємин, спричинене активізацією агресивності Піднебесної в напрямку задоволення своїх територіальних претензій в Південно-Китайському та Східно-Китайському морях, та оголошення американським керівництвом «тихоокеанського повороту» зовнішньої політики, який Пекін, в свою чергу, розглядає в якості сегменту стратегії «стримування» власної могутності США.

Яскравим прикладом в цьому ракурсі виступає ситуація навколо островів Дяюйдао / Сенкаку, що набула загострення восени 2013 року, коли Піднебесна включила ці спірні з Японією територію в зону ідентифікації протиповітряної оборони (ППО) [13], що, звичайно, викликало обурення як з боку Японії, так і США. Більш того, президент США Б. Обама за підсумками зустрічі із прем'єр-міністром Японії Сіндзо Абе в 2014 р. зробив наступні заяви, які викликають підвищення рівня конфліктогенності двосторонніх взаємин:

- оскільки островами Сенкаку управляє Японія, то вони автоматично підпадають під дію пункта 5 Договору про взаємовигідне співробітництво і гарантії безпеки між США та Японією;
- США категорично виступають проти будь-яких спроб усунути японську адміністрацію від контролю над цими територіями [14].

А тому, хоч, як стверджує відомий американський політолог З. Бжезинський, що китайсько-американські відносини є найбільш важливими і динамічними двосторонніми відносинами як для США, так і для Китаю [15], а також лунають заяви про створення нового формату взаємодії «G-2» («Велика двійка»), потенціал напруженості в них залишається і навіть демонструє ознаки зростання. У зв'язку з цим актуальною видається думка американського експерта Міньсін Пейя, який стверджує, що США і КНР мають діаметрально протилежні погляди на світ, де Вашингтон намагається зберегти ліберальний світ,

в якому він виступає «занепадаючим» лідером, а Пекін все більше прагне утвердження багатополярного, постамериканського світу [16]. Цікаво, що деякі китайські аналітики взагалі наголошують на переході до моделі союзницьких відносин або, наприклад, створенні Євразійського альянсу РФ та КНР, посиляючись на те, що ці країни є останніми цілями американської стратегії завоювання світу, головним полем битви якої виступає Євразія [17].

Відтак, «російська карта» виступає для Китаю одним із інструментів у протидії американським прагненням до глобального лідерства, фактором підсилення власних можливостей на шляху перетворення в регіонального лідера та світову наддержаву. Доречно тут буде зауважити, що в умовах загострення геополітичної конкуренції між Китаєм та США РФ з огляду на свої можливості може впливати на конкурентоспроможність силового, економічного та інших потенціалів КНР та у випадку збереження динаміки зближення в двосторонніх відносинах виступити стратегічним тилом для Пекіна [18].

Окрім цього, розглядаючи балансування в геополітичному трикутнику «Росія-Китай-США» з моменту закінчення біполярного протистояння не можна не помітити того, що КНР отримала найбільші дивіденди в цьому процесі, оскільки, з одного боку, відбулося розширення ареалу геополітичного впливу цієї держави на євразійському просторі; продовжується поглиблення російсько-китайського партнерства на фоні динамічного розвитку економічної співпраці із США. Навіть в ракурсі актуальної проблеми територіальної цілісності України Піднебесна отримала наступну низку зисків геополітичного та економічного характеру:

- наслідком загострення відносин між РФ та західними країнами буде зменшення американської приступності в регіонах Центральної та Східної Азії, що вочевидь знизить стратегічний тиск на КНР [19];
- погіршення економічного становища та підвищення можливості втрати ринків збуту енергоносіїв змусили Росію піти на поступки в питанні процесу поставок газу та дозволили підписати довгострокову та вигідну, в першу чергу, для Пекіну газову угоду.

Динамічна активізація китайського вектору в російській зовнішній політиці з моменту розпаду СРСР впливає із бачення Піднебесної в якості зростаючої глобальної потуги та одного з міжнародних акторів, що може безпосередньо вплинути на безпеку Російської Федерації, врівноважити домінування США та підвищити потенціал у протистоянні із західним світом. Співробітництво з КНР об'єктивно зміцнює позиції Росії на міжнародній арені, проте РФ відіграє значно меншу роль в китайській політиці, ніж Піднебесна в російській [20, с. 56].

Зі свого боку, РФ завжди намагалася розігравати «китайську карту» проти США, особливо в процесі реагування на геополітичну активність США (розширення НАТО на схід, розміщення військ в «ближньому зарубіжжі», вихід із Договору ПРО). Не стала виключенням і актуальна міжнародна проблематика щодо України. Цікаво, що за вищевказану «завуальовану» підтримку КНР, президент РФ В. Путін під час виступу на засіданні російського парламенту висловив подяку Китаю (на ряду з іншим азійським гігантом – Індією) за підтримку Росії в українському питанні, зауваживши наступне: «ми вдячні народу Китаю, керівництву якого розглядає ситуацію в Криму в усій його історичній та політичній цілісності» [21].

Водночас зауважимо про певну колізійність китайської позиції щодо актуальної ситуації в Україні. Так, наприклад, в російських ЗМІ з'явилася інформація стосовно підтримки Пекіном російської позиції в українській проблематиці. Втім, ця інформація була простована у офіційній ноті китайського зовнішньополітичного відомства на запит укра-

їнської сторони [22]. Відповідно цей момент є ілюстрацією очевидних прагнень Москви отримати офіційну китайську підтримку стосовно своєї агресивної політики та закріпити за Піднебесною статус союзника у протиборстві із західними державами.

Слід також враховувати, що укладання газових угод з КНР в травні та листопаді 2014 р., хоча й не на дуже вигідних позиціях, в нинішніх умовах має для Росії надзвичайно важливе політичне та економічне значення, оскільки загострення відносин із західним світом та можливе скорочення обсягів закупівель енергоносіїв країнами Європейського Союзу (ЄС) безумовно матиме критично-негативні наслідки для її сировинно-експортно орієнтованого народного господарства.

Тим не менш, врано зважати на те, що політика Пекіну, в першу чергу, спрямована на реалізацію власних інтересів, а тому китайська сторона намагається активно використати на свою користь загострення відносин Москви та Вашингтона, вбачаючи в цьому:

- зменшення стратегічного тиску з боку США;
- зростання поступливості Росії у низці двосторонніх питань, зокрема, щодо доступу китайських компаній до видобутку енергетичних ресурсів та отриманні сучасних зразків російських озброєнь;
- більшу лояльність російського керівництва стосовно китайських мігрантів на своїй території.

Разом з цим, відбувається зростання залежності РФ від КНР, що підсилюється прагненням російського керівництва реалізувати «східний поворот» зовнішньоекономічної діяльності, який на практиці вочевидь зводиться до поглиблення взаємин із Китаєм, та в більшій мірі залучитися підтримкою Піднебесної у протистоянні зі США. Втім, Пекін вдало це використовує та навіть починає вказувати російській стороні на роль «меншого брата» у стратегічному партнерстві. Наприклад, на церемонії відкриття першої ланки газопроводу «Сила Сибіру» 1 вересня 2014 р., через який планується здійснювати поставки природного газу із російських родовищ на територію Китаю, цікавим є факт того, що якщо від РФ був присутній сам президент, то китайська сторона обмежилася присутністю нижчого за рангом чиновника в особі заступника прем'єра Державної Ради КНР Чжан Гаолі [23]. Більш того, китайська компанія CNPC відмовила російському «Газпрому» в наданні обіцяного раніше кредиту на проект магістрального газопроводу в розмірі 25 мільярдів доларів США, що свідчить про відсутність між сторонами згоди стосовно ціни на «голубе паливо» (демонструє прагнення Піднебесної до отримання максимальних знижок в цьому питанні, не зважаючи на інтереси стратегічного партнера), а також настанову на думку, що Росії доведеться за власні кошти, ще й в скрутний для себе період, будувати трубопровід.

І хоча із окреслених вище фактів стає зрозумілою виняткова роль США у розбудові російсько-китайських взаємин, водночас «американський фактор» в поєднанні із зумовленою конфліктогенним історичним минулим взаємну недовіру, вносить сегмент обмеження у зближенні Москви та Пекіну. Так, в китайському суспільстві в певній мірі залишається актуальним погляд на РФ як на країну, що в імперський період свого державного функціонування несправедливо відібрала частину національних територій та здійснювала стратегічний тиск на Піднебесну в роки біполярного протистояння. В той же час в російському суспільстві та політичній еліті є присутнім алармізм перед «жовтою загрозою», яка також впливає із історичних суперечностей та наразі підсилюється зростанням комплексної потужності КНР, збільшенням притоку китайських мігрантів в прикордонні регіони, які характеризуються низким рівнем геополітичного контролю з боку Москви. Через ці моменти в РФ та КНР існують побоювання щодо можливої періорієнтації «стратегічного

партнера» на співробітництво із США. Показовим в даному ракурсі буде факт того, що неодноразово Росія висловлювала незадоволеність з приводу орієнтованого на західні держави курсу зовнішньоекономічної діяльності КНР.

Однак актуальні політичні російсько-американські та сіно-американські відносини відмічаються, хоча в різній мірі, зростанням ступеню суперечливості, що відповідно спричиняє подальше зближення між Москвою та Пекіном. Відтак, зважаючи на те, що для Вашингтона в процесі балансування в геополітичному трикутнику «РФ-КНР-США» основним завданням є попередження формування вороже налаштованої коаліції, яка б мала б змогу кинути виклик американській першості, можна визначити, що глобальна стратегія США буде безумовно включати в себе елемент, спрямований на внесення протиріч в російсько-китайську взаємодію.

Висновки. Таким чином, можна дійти до висновку, що «американський фактор» відграв роль ключового зовнішнього імперативу для зміцнення відносин між Росією та Китаєм в постбіполярний період. В основі консолідуючого впливу чинника США було перетворення цієї країни на єдину глобальну наддержаву на початку 1990-х рр. та відповідні кроки з її боку на міжнародній арені, спрямовані на закріплення за собою домінуючої ролі у міжнародних відносинах. Стурбовані такою ситуацією РФ та КНР, зважаючи на прецедент радянсько-китайського союзу, були змушені перейти до більш тісного формату взаємодії – стратегічного партнерства, одним із ключових напрямків якого стало протидія американським прагненням до світового лідерства. На практиці це знайшло прояв в спільності підходів сторін всупреч позиції США щодо низки питань глобального та регіонального характеру, поглибленні військової співпраці, прагненні відмовитись від використання американського долара у двосторонніх розрахунках, активній участі у розбудові низки міжнародних організацій, які дають можливість послабити роль США у світі. Водночас характерним є розігрування кожною із сторін двосторонніх взаємин для посилення власних позицій у відносинах із США, черговим прикладом якого слугують актуальні прагнення Москви до демонстрації високого рівня взаєморозуміння із Пекіном на тлі зростання конфронтації із Вашингтоном з приводу української проблематики. Однак, в цьому випадку Росія володіє досить звуженими можливостями для маневрування, що відповідно сприяє зростанню асиметричності у взаєминах із Китаєм.

Список використаної літератури

1. Совместная российско-китайская декларация от 25 апреля 1996 г. [Електронний ресурс] // Электронный фонд нормативной и правовой документации. – Режим доступа: <http://docs.cntd.ru/document/1901175>.
2. Ли Цицзе. Китайско-российские отношения и американский фактор [Електронний ресурс] / Цицинзе Ли. – Режим доступа: <http://gkaf.narod.ru/kirillov/ref-liter/aa2002-3-china.html>.
3. Российско-китайская совместная декларация о многополярном мире и формирование нового международного порядка от 23 апреля 1997 года [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.legal-way.ru/agr47.php>.
4. Сирінський Р. Китай виходить на пострадянський простір [Електронний ресурс] / Р. Сирінський // Укррудпром. – Режим доступа: http://www.ukrrudprom.com/digest/Kitay_vihodit_na_postradyanskiy_prostr.html.
5. Выступление В. Б. Лукова на совещании в Совете Федерации (25 февраля 2014 г.) [Електронний ресурс] // Россия в БРИКС. – Режим доступа: <http://www.brics.mid.ru/brics.nsf/WEBNovstart/47519D64CE068BD044257C9F0042981A>.

6. Лаумулин М. Стратегия и политика США в Центральной Азии [Электронный ресурс] / М. Лаумулин // Центральная Азия и Кавказ. – 2007. – № 4 (52). – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/strategiya-i-politika-ssha-v-tsentralnoy-azii>.
7. Военная доктрина Российской Федерации от 5 февраля 2010 года [Электронный ресурс] // Официальный сайт Министерства иностранных дел Российской Федерации. – Режим доступа: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/2a959a74cd7ed01f432569fb004872a3!OpenDocument>.
8. Белая книга Народно-освободительной армии Китая [Электронный ресурс] // Народный корреспондент. – Режим доступа: <http://nk.org.ua/geopolitika/41336-belaya-kniga-narodno-osvoboditelnoj-armii-kitaya>.
9. Farkas A. Russia and China Are Executing a Plan We Ignore at Our Peril [Электронный ресурс] / A. Farkas // American thinker. – Режим доступа: http://www.americanthinker.com/2014/06/russia_and_china_are_executing_a_plan_we_ignore_at_our_peril.html.
10. Лавров: Российско-американские отношения достигли дна [Электронный ресурс] // Gordonua.com. – Режим доступа: <http://gordonua.com/news/worldnews/Lavrov-Rossiysko-amerikanskie-otnosheniya-dostigli-dna-47275.html>.
11. Kiracofe A. C. Freezing out Russia will prove pointless [Электронный ресурс] / A. C. Kiracofe // Global Times. – Режим доступа: <http://www.globaltimes.cn/content/851009.shtml#.UzPEMazd58E>.
12. Сближение Китая и России демонстрирует тройной стратегический эффект [Электронный ресурс] // «Жэньминь жибао» онлайн. – Режим доступа: <http://russian.people.com.cn/95181/8531706.html>.
13. Harlan C. China creates new air defense zone in East China Sea amid dispute with Japan [Электронный ресурс] / C. Harlan // The Washington Post. – Режим доступа: http://www.washingtonpost.com/world/china-creates-new-air-defense-zone-in-east-china-sea-amid-dispute-with-japan/2013/11/23/c415f1a8-5416-11e3-9ee6-2580086d8254_story.html.
14. Обама: защита США распространяется на спорные японские острова Сенкаку [Электронный ресурс] // Газета.ru. – Режим доступа: http://www.gazeta.ru/politics/news/2014/04/24/n_6106065.shtml.
15. Развитие американо-китайских отношений превзошло предположения – интервью бывшего советника президента США по национальной безопасности Збигнева Бжезинского [Электронный ресурс] // «Жэньминь жибао» онлайн. – Режим доступа: <http://russian.people.com.cn/95181/6564746.html>.
16. Pei M. How China and America see each other and why they are on a collision course [Электронный ресурс] / M. Pei // Foreign Affairs. – Режим доступа: <http://www.foreignaffairs.com/articles/140755/minxin-pei/how-china-and-america-see-each-other>.
17. Дао Сюй: Китаю и России следует создать Евразийский альянс [Электронный ресурс] // «Жэньминь жибао» онлайн. – Режим доступа: <http://russian.people.com.cn/95181/7714612.html>.
18. Поддубная М. В. Взаимоотношения США, КНР и России в условиях глобализации современного мира [Электронный ресурс] / М. В. Поддубная // Вестник Томского государственного университета. – 2007. – № 305. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/vzaimootnosheniya-ssha-krn-i-rossii-v-usloviyah-globalizatsii-sovremennogo-mira>.
19. Хайюнь В. Кризис в Украине может принести в Китай 10-летний период «стратегического ослабления» [Электронный ресурс] / В. Хайюнь // «Жэньминь жибао» онлайн. – Режим доступа: <http://russian.people.com.cn/95181/8609611.html>.

20. Лукин А. В. Российско-китайские отношения: не ослаблять усилий / А. В. Лукин // *Международная жизнь*. – 2009. – № 11. – С. 54-65.
21. Radyuhin V. Putin thanks India for its stand on Ukraine [Электронный ресурс] / V. Radyuhin // *The Hindu*. – Режим доступа: <http://www.thehindu.com/news/international/world/putin-thanks-india-for-its-stand-on-ukraine/article5800989.ece>.
22. Китай спростував російські ЗМІ, які заявили про визнання ним анексії Криму – МЗС [Электронный ресурс] // Інформаційне агентство УНІАН. – Режим доступа: <http://www.unian.ua/politics/1014226-kitay-sprostuvav-rosiyski-zmi-yaki-zayavili-pro-viznannya-nim-aneksiji-krimu-mzs.html>.
23. Путин дал старт строительству газопровода «Сила Сибири» [Электронный ресурс] // «Все для Вас». – Режим доступа: <http://news.vdv-s.ru/business/?news=253280>.

THE US FACTOR IN RUSSIA-CHINESE RELATIONS

But S. A.

Graduate student of the Department of Country Studies of the Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University.

Scientific adviser: Doctor of History, Professor Doroshko M. S.

Abstract. *Rebalancing of forces in the international arena as a result of the end of the bipolar era led to fundamental changes in Russian-Chinese relations. The transformation of the US into a single global superpower at the beginning of the last decade of the twentieth century and the desire of this state to maintain the status quo stimulated the Russian and Chinese leaders for closer cooperation and the proclamation of the bilateral cooperation as relations of strategic partnership.*

The exceptional role of the US factor in the development of Russian-Chinese relations shows bilateral the treaty basis in which there is a general vision of the parties vector of the world order transformation – in the direction of multi-polarity. This approach demonstrates the rejection of the parties respectively holding by the USA of world leadership. In particular, in practice an anti-american segment of the Russian-Chinese cooperation appears in the joint or similar approaches of Moscow and Beijing in a number of regional issues, cooperation within international dialogue structures, joint military exercises, the refusal of the US dollar in mutual transactions.

However, each party tries to use bilateral interaction as an additional tool to influence in the process of building relations with the US. This can be seen in the current tensions between Russia and the United States over the Ukrainian issue. In this situation, Moscow is trying to demonstrate support for its action by the Chinese party, whose role in international grows more and more. However, in this perspective, Beijing demonstrates quite cautious approach and trying to get the practical benefits of the US-Russian confrontation. In the case of the Russian Federation is primarily manifested in the economic sphere. At the same time, it is obvious a reducing of Russian possibilities for maneuvering in the geopolitical triangle «Russia-China-US», which consequently promotes asymmetry in relations between Moscow and Beijing.

Key words: *Russia, China, USA, Russian-Chinese relations, «american factor».*

Referances

1. Sovmestnaya rossiysko-kitayskaya deklaratsiya ot 25 aprelya 1996 g. [Elektronniy resurs] // Elektronniy fond normativnoy i pravovoy dokumentatsii. – Rezhim dostupu: <http://docs.cntd.ru/document/1901175>.
2. Li Tszitsze. Kitaysko-rossiyskie otnosheniya i amerikanskiy faktor [Elektronniy resurs] / Tszitsze Li. – Rezhim dostupu: <http://gkaf.narod.ru/kirillov/ref-liter/aa2002-3-china.html>.

3. Rossiysko-kitayskaya sovmestnaya deklaratsiya o mnogopolyarnom mi re i formirovanie novogo mezhdunarodnogo poryadka ot 23 aprelya 1997 goda [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.legal-way.ru/agr47.php>.
4. Sirlnskiy R. Kitay vihodit na postradyanskiy prostir [Elektronniy resurs] / R. Sirlnskiy // Ukrudprom. – Rezhim dostupu: http://www.ukrudprom.com/digest/Kitay_vihodit_na_postradyanskiy_prostr.html.
5. Vyistuplenie V. B. Lukova na soveschani v Sovete Federatsii (25 fevralya 2014 g.) [Elektronniy resurs] // Rossiya v BRIKS. – Rezhim dostupu: <http://www.brics.mid.ru/brics.nsf/WEBNovstart/47519D64CE068BD044257C9F0042981A>.
6. Laumulin M. Strategiya i politika SShA v Tsentralnoy Azii [Elektronniy resurs] / M. Laumulin // Tsentralnaya Aziya i Kavkaz. – 2007. – № 4 (52). – Rezhim dostupu: <http://cyberleninka.ru/article/n/strategiya-i-politika-ssha-v-tsentralnoy-azii>.
7. Voennaya doktrina Rossiyskoy Federatsii ot 5 fevralya 2010 goda [Elektronniy resurs] // Ofitsialniy sayt Ministerstva inostrannykh del Rossiyskoy Federatsii. – Rezhim dostupu: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/2a959a74cd7ed01f432569fb004872a3!OpenDocument>.
8. Belaya kniga Narodno-osvoboditelnoy armii Kitaya [Elektronniy resurs] // Narodniy korrespondent. – Rezhim dostupu: <http://nk.org.ua/geopolitika/41336-belaya-kniga-narodno-osvoboditelnoj-armii-kitaya>.
9. Farkas A. Russia and China Are Executing a Plan We Ignore at Our Peril [Elektronniy resurs] / A. Farkas // American thinker. – Rezhim dostupu: http://www.americanthinker.com/2014/06/russia_and_china_are_executing_a_plan_we_ignore_at_our_peril.html.
10. Lavrov: Rossiysko-amerikanskie otnosheniya dostigli dna [Elektronniy resurs] // Gordonua.com. – Rezhim dostupu: <http://gordonua.com/news/worldnews/Lavrov-Rossiysko-amerikanskie-otnosheniya-dostigli-dna-47275.html>.
11. Kiracofe A. C. Freezing out Russia will prove pointless [Elektronniy resurs] / A. C. Kiracofe // Global Times. – Rezhim dostupu: <http://www.globaltimes.cn/content/851009.shtml#.UzPEMazd58E>.
12. Sblizhenie Kitaya i Rossii demonstriruet troynoy strategicheskoy efekt [Elektronniy resurs] // «Zhenmin zhibao» onlayn. – Rezhim dostupu: <http://russian.people.com.cn/95181/8531706.html>.
13. Harlan S. China creates new air defense zone in East China Sea amid dispute with Japan [Elektronniy resurs] / C. Harlan // The Washington Post. – Rezhim dostupu: http://www.washingtonpost.com/world/china-creates-new-air-defense-zone-in-east-china-sea-amid-dispute-with-japan/2013/11/23/c415f1a8-5416-11e3-9ee6-2580086d8254_story.html.
14. Obama: zaschita SShA rasprostranyaetsya na spornye yaponskie ostrova Senkaku [Elektronniy resurs] // Gazeta.ru. – Rezhim dostupu: http://www.gazeta.ru/politics/news/2014/04/24/n_6106065.shtml.
15. Razvitie amerikano-kitayskikh otnosheniy prevzoshlo predpolozheniya – intervyyu byivshogo sovetnika prezidenta SShA po natsionalnoy bezopasnosti Zbigneva Bzhezinskogo [Elektronniy resurs] // «Zhenmin zhibao» onlayn. – Rezhim dostupu: <http://russian.people.com.cn/95181/6564746.html>.
16. Pei M. How China and America see each other and why they are on a collision course [Elektronniy resurs] / M. Pei // Foreign Affairs. – Rezhim dostupu: <http://www.foreignaffairs.com/articles/140755/minxin-pei/how-china-and-america-see-each-other>.
17. Dao Syuy: Kitayu i Rossii sleduet sozdat Evraziyskiy alyans [Elektronniy resurs] // «Zhenmin zhibao» onlayn. – Rezhim dostupu: <http://russian.people.com.cn/95181/7714612.html>.
18. Poddubnaya M. V. Vzaimootnosheniya SShA, KNR i Rossii v usloviyah globalizatsii sovremennogo mira [Elektronniy resurs] / M. V. Poddubnaya // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2007. – #305. – Rezhim dostupu: <http://cyberleninka.ru/article/n/vzaimootnosheniya-ssha-ksnr-i-rossii-v-usloviyah-globalizatsii-sovremennogo-mira>.
19. Hayyun V. Krizis v Ukraine mozhet prinesti v Kitay 10-letniy period «strategicheskogo oslableniya» [Elektronniy resurs] / V. Hayyun // «Zhenmin zhibao» onlayn. – Rezhim dostupu: <http://russian.people.com.cn/95181/8609611.html>.
20. Lukin A. V. Rossiysko-kitayskie otnosheniya: ne oslablyat usilii / A. V. Lukin // Mezhdunarodnaya zhizn. – 2009. – #11. – С. 54-65.
21. Radyuhin V. Putin thanks India for its stand on Ukraine [Elektronniy resurs] / V. Radyuhin // The Hindu. – Rezhim dostupu: <http://www.thehindu.com/news/international/world/putin-thanks-india-for-its-stand-on-ukraine/article5800989.ece>.
22. Kitay sprostuvav rosiyski ZMI, yakI zayavili pro viznannya nim aneksIYi Krimu – MZS [Elektronniy resurs] // InformatsIyne agenstvo UNIAN. – Rezhim dostupu: <http://www.unian.ua/politics/1014226-kitay-sprostuvav-rosiyski-zmi-yaki-zayavili-pro-viznannya-nim-aneksiji-krimu-mzs.html>.
23. Putin dal start stroitelstvu gazoprovoda «Sila Sibiri» [Elektronniy resurs] // «Vse dlya Vas». – Rezhim dostupu: <http://news.vdv-s.ru/business/?news=253280>.

ФАКТОР США В РОССИЙСКО-КИТАЙСКИХ ОТНОШЕНИЯХ

Бут С. А.

Аспирант кафедры страноведения Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Научный руководитель: доктор исторических наук, профессор Дорошко М. С.

Аннотация. *Перебалансирование сил на международной арене в результате окончания биполярной эпохи обусловили кардинальные сдвиги в российско-китайских отношениях. Превращение США в единую глобальную сверхдержаву в начале последнего десятилетия XX века и стремление этого государства закрепить статус-кво подтолкнуло российское и китайское руководство к более тесному сотрудничеству и провозглашения двустороннего взаимодействия отношениями стратегического партнерства.*

Об исключительной роли фактора США в развитии российско-китайских отношений свидетельствует двусторонняя нормативно-договорная база, в которой отмечается общее видении сторонами вектора трансформации мироустройства – в направлении мультиполярности. Такой подход соответственно демонстрирует неприятие сторонами удержания мирового лидерства США. В частности, на практике антиамериканский сегмент российско-китайского взаимодействия появляется в совместных или похожих подходах Москвы и Пекина в ряде вопросов регионального характера, сотрудничества в рамках международных диалоговых структур, проведении совместных учений, отказе от доллара США во взаимных расчетах.

Однако, каждая из сторон пытается использовать двустороннее взаимодействие в качестве дополнительного инструмента воздействия в отношениях с США. Это прослеживается в актуальном обострении отношений между Россией и США по поводу украинской проблематике. В этой ситуации Москва пытается продемонстрировать наличие поддержки своих действий со стороны Китая, роль которого в международных все более возрастает. Впрочем, в этом ракурсе Пекин демонстрирует достаточно осторожный подход и пытается получить практические выгоды от российско-американского противостояния. В случае с Российской Федерацией это, в первую очередь, проявляется в экономической сфере. В то же время характерной чертой выступает сужение российских возможностей для маневрирования в геополитическом треугольнике «Россия-Китай-США», что соответственно способствует росту асимметричности в отношениях Москвы с Пекином.

Ключевые слова: *РФ, КНР, США, российско-китайские отношения, «американский фактор».*